

Nya regler om utländska föräldraskap och adoption i vissa fall (SOU 2021:56)
(Ju2021/02514)

Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet har genom remiss anmodats att yttra sig i rubricerat ärende. Fakultetsnämnden får härmed lämna följande synpunkter.

1 Sammanfattning

Juridiska fakultetsnämnden anser att förslaget inte är tillräckligt genomtänkt och kontextualiserat för att kunna läggas till grund för lagstiftning. Förslaget aktualiserar grundläggande frågor om samhällets syn på föräldraskap och ett mer allmänt behov av att modernisera föräldraskapsregleringen. Det förutsätter också ställningstaganden till grundläggande etiska frågor. Ett sådant nödvändigt helhetsperspektiv förutsätter att den internationellt privaträttsliga regleringen sätts i relation till den materiella rätten, och vice versa. Förslagets rättsliga konsekvenser och förhållandet till den del av i den dag gällande rätt (lagfäst eller prejudikat) som avses fortsätta att gälla är inte klara. Hur begreppen ”mor”, ”far”, ”förälder” används i svensk lagstiftning framstår med detta förslag som allt mer svårbegripligt.

Den föreslagna lagtextens tolkning ställer mycket höga krav på rättstillämparen, på grund av de många hänvisningarna och den anlitade begreppsbyggnaden. Med hänsyn till syftet att modernisera lagen finns det en omotiverad bundenhet till lagtexten i gällande rätt, särskilt lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor. Liksom i tidigare lagprojekt på området är det fråga om ”justeringar” utifrån tidigare identifierade olägenheter, men med ökad fragmentering som följd.

Det står inte i alla delar klart hur de föreslagna reglerna avses förhålla sig till HD:s prejudikat i målen NJA 2019 s. 504 och NJA 2019 s. 969 och om dessa prejudikat har fortsatt relevans. De föreslagna reglerna går inte heller i alla delar att förena med målsättningen att inrikta sig på ”sådana utländska föräldraskap som under liknande nationella förhållanden skulle godtas i Sverige”.¹

Fakultetsnämnden förespråkar att det tillsätts en parlamentarisk utredning med uppgift att göra en genomgripande översyn av den rättsliga regleringen av föräldraskap, med beaktande av samhällsutvecklingen och synen på

¹ Se SOU 2021:56, s. 13.

grundläggande rättigheter, såväl för barn som för vuxna som vill bli föräldrar samt för anlitade ”tredjepersoner” (surrogatmor, donatorer av spermier/ägg), både i interna och utlandsanknutna situationer som berör Sverige. I vart fall finns det anledning att avvakta på förslagen av den pågående utredningen *En föräldraskapsrättslig lagstiftning för alla*² innan några beslut fattas avseende de i det nu aktuella betänkandet föreslagna lösningarna.

Denna kritik förtydligas och exemplifieras till viss del i punkterna nedan.

2 Ändringar i föräldraskapets adoptionsregler

Att det ”lagas efter läget” är särskilt tydligt vad gäller de föreslagna reglerna om adoption. Den påtalade ojämlikheten mellan de tilltänkta föräldrarna utifrån kön efter ett utländskt surrogatarrangemang tycks ligga bakom.³ Förslaget ger inte något klart besked varför en tilltänkt mor ska behöva adoptera barnet, när hennes egna ägg använts för befruktningen. Hon är ju då inte heller någon ”donator” utan hennes egna könsceller har använts för ett bestämt ändamål till hennes egen fördel. Rekvisitet ”faktisk familjerelation” är inte klart nog. En lagregels tolkning och tillämpning ska inte göras helt beroende av förarbetsuttalandena, vilket här riskerar att vara fallet.

Förslagets utformning är inte uttryckligen begränsad till adoption av ett barn fött av en surrogatmor, utan även andra situationer kan tänkas komma att omfattas.⁴ Som ett exempel kan anges ett av Göta hovrätt nyligen avgjort fall om hävt föräldraskap till ett barn som avlats genom privat insemination.⁵ Samboende kan också inledas (av en man eller en kvinna) med en höggravid person med avsikt att uppfostra barnet som sitt eget, varefter de vuxna separerar efter barnets födelse men innan någon adoption hunnit genomföras. Om ändringen genomförs riskerar den att ge upphov till svårbemästrade tvister om vårdnad och umgänge.

3 Ändringar i den internationella faderskapslagen (IFL)

Det är välmotiverat att lagen (1985:367) om internationella faderskapsfrågor (IFL) ersätts av en könsneutral och inkluderande lag. Det behövs dock utförligare utredningar och en koordination med eventuella ändringar i annan svensk lagstiftning innan det går att utforma hållbara bestämmelser för en sådan lag.

² Se Dir. 2020:132. Utredningens uppdrag ska redovisas till den 22 juni 2022.

³ Denna ojämlikhet lyfts fram redan i det särskilda yttrandet av Maarit Jänträ-Jareborg och Eva Ryrstedt i slutbetänkandet av Utredningen om utökade möjligheter till behandling av ofrivillig barnlöshet, SOU 2016:11, s. 701-703. Se även M. Jänträ-Jareborg, Surrogatmoderskap och genus – särskilt ur tilltänkt mors perspektiv, i: Festskrift till Tone Sverdrup 70 år, Gyldendal 2021, s. 264 ff.

⁴ Jfr SOU 2021:56 s. 279 ff.

⁵ Göta hovrätt, dom 2021-10-04, mål nr T 909-21.

Förslaget framstår som svårtolkat och svårtillämpat, särskilt från och med bestämmelserna om fastställelse och hävande av faderskap och föräldraskap för en kvinna som var moderns make eller sambo, i 4 § och framåt. Transparensen brister, mycket på grund av bundenheten till begreppsbildningen i nuvarande svensk materiell rätt på området, när bestämmelserna ska tillämpas i förhållande till tillämpning av utländsk lag eller erkännande/upphävande av utländska bekräftelser eller beslut. I den föreslagna lagen tar benämningarna ”förälder” och ”föräldraskap” sikte på den kvinna som var moderns make eller sambo och som inte har fött barnet, oavsett hur ”föräldraskapet” eller relationen benämns i utlandet.⁶ Begreppen ”förälder” och ”föräldraskap” borde i stället genomgående användas könsneutralt, såsom torde vara fallet i flertalet med Sverige jämförbara rättsordningar. Det framstår vidare som konstlat och föga transparent att reservera de nya bestämmelserna om moderskap för i huvudsak sådana utländska moderskap som avser den kvinna som inte har fött barnet och inte heller var gift eller sambo med den som fött barnet.⁷

Regleringen av lagvalet i IFL utgår – till synes neutralt – från barnets hemvist vid tidpunkten för barnets födelse, 2 §. Undantag görs i händelse av att barnet då hade hemvist i Sverige, i vilket fall svensk lag alltid ska tillämpas, och i vissa andra fall, såsom enligt 5 § 2 st. I jämförelse framstår de internationellt privaträttsliga lagvalsreglerna i den föreslagna Föräldraskapslagen i Finland (Regeringens proposition 132/2021) som betydligt mer överskådliga och lättare att tillämpa. Först anges i lagens 54 § 1 mom. när moderskap är att bedöma enligt finsk lag. I 54 § 2 mom. regleras sedan de fall där utländsk lag är bestämmande för moderskapet. Samma ordning gäller enligt 55 § för bestämmande av faderskapet. Ur ett rättstillämparperspektiv bör det ha ett värde att först direkt kunna bedöma när svensk lag är tillämplig.

Utanför den föreslagna lagregleringen synes falla de typiska fall av surrogatarrangemang som berör Sverige, nämligen att de barnlängtande personerna som gör bruk av ett surrogatarrangemang i utlandet har hemvist i Sverige. Kravet på minst ett års bosättning utan avbrott i den andra staten för att ”faderskapet” eller ”moderskapet” ska gälla i Sverige kommer nog inte att ha den eftersträvade avskräckande effekten. Vad gäller då? Lagförslaget tycks relatera begreppet hemvist till minst ett års oavbruten bosättning i en stat, vilket i sig kan ifrågasättas.

4 Fyller en särskild nordisk lag fortfarande en funktion?

Det föreslås att lagen (1979:1001) om erkännande av nordiska faderskapsavgöranden framöver ska heta ”lagen om erkännande av nordiska avgöranden om faderskap och *vissa andra föräldraskap*”. Ändringens syfte

⁶ SOU 2021:56, s. 286.

⁷ SOU 2021:56, s. 286.

är att markera att lagen även avses omfatta ”föräldraskap för den kvinna som var moderns make eller sambo och som inte själv fött barnet”.⁸ Några sakliga ändringar i övrigt är inte avsedda.⁹

Särskilda internordiska regler har till syfte att göra bl.a. erkännandet så enkelt som möjligt. Reglerna brukar också vara mer flexibla och ”progressiva” än vad som bedöms möjligt i internationella förhållanden i allmänhet. De har hittills utarbetats i samråd med de fem nordiska länderna. Det framgår inte varför denna ”tradition” inte upprätthålls i förhållande till 1979 års lag och varför rubriken inte utformats könsneutralt. Har särskilda internordiska regler på området överhuvudtaget längre ett eget värde, med hänsyn till den senaste tidens utveckling i Norden och mer globalt?

5 En parlamentarisk utredning bör tillsättas

Fakultetsnämnden förespråkar att det tillsätts en parlamentarisk utredning med uppgift att göra en genomgripande översyn av den rättsliga regleringen av föräldraskap, med beaktande av samhällsutvecklingen och synen på grundläggande rättigheter, såväl för barn som för vuxna som vill bli föräldrar samt för anlitade ”tredjepersoner” (surrogatmor, donatorer av spermier/ägg), både i interna och utlandsanknutna situationer som berör Sverige. Vid det här laget finns det tillräckligt med erfarenhet om behoven och lagregleringarnas effekter samt vad som kan följa av Sveriges internationella åtaganden. Det vore välkommet att lagstiftaren i Sverige vågar ta ledningen avseende den rättsliga utvecklingen på området.¹⁰ Praxisen med upprepade utredningar med smala och delvis överlappande uppdrag borde ha gjort sitt på det aktuella området.

Förslagen i det nu aktuella betänkandet bör vila i avvaktan på grundligare utredning.

Förslag till yttrande i detta ärende har upprättats av professor Maarit Jänträ-Jareborg. Yttrandet har på delegation avgivits av Juridiska fakultetens dekanus, professor Anna Singer.

Anna Singer

⁸ SOU 2021:56, s. 307.

⁹ Ibid.

¹⁰ I tidigare sammanhang har det skett bl.a. med den moderna skilsmässolagstiftningen som gällt i Sverige sedan 1974 och med en särskild lagstiftning om sambors förmögenhetsförhållanden, sedan 1987, långt före andra länder.